

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Erfgoed ervaren: naar een theoretisch kader voor leren met en over erfgoed

van Boxtel, C.

Published in:
Erfgoed Nederland magazine

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
van Boxtel, C. (2010). Erfgoed ervaren: naar een theoretisch kader voor leren met en over erfgoed. Erfgoed Nederland magazine, 2010(3), 22-23.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

hoe staat het nu met ...?

In deze rubriek behandelen we een onderwerp dat enige tijd geleden veel aandacht in de media heeft gehad.

Kinderen worden in habijt gestoken en schrijven gezeten aan een lange refertafel met ganzenveer en inkt een sierlijke, gotische letter. In een kleine, donkere ruimte die tijdens de Tweede Wereldoorlog diende als schuilkelder, kunnen leerlingen horen en voelen hoe de bommen de grond raken. Erfgoedinstellingen leggen in hun educatieve activiteiten vaak nadruk op het tot leven brengen, ervaren en beleven van het verleden aan de hand van materieel en immaterieel erfgoed. Maar ondanks hoge verwachtingen weten we eigenlijk niet zo veel van de feitelijke ervaringen en leeruitkomsten.

→ Het project www.historywallcharts.eu, gefinancierd door de Europese Unie, wil aan de hand van schoolplaten het publiek bewust maken van de overeenkomsten en verschillen van het in de laatste eeuw gegeven onderwijs in verschillende Europese lidstaten. Door middel van onder andere een congres, website met databank, reizende tentoonstelling en educatief programma wordt een zoektocht mogelijk gemaakt naar verschillen en overeenkomsten in het onderwijs in Denemarken, Duitsland en Nederland.

Erfgoed ervaren Naar een theoretisch kader voor leren met en over erfgoed

Natuurlijk kennen we allemaal mooie voorbeelden van erfgoedlessen waarin leerlingen heel betrokken zijn. We weten echter ook dat een bezoek aan een museum, archief, historische of archeologische locatie of historisch themapark niet altijd bijdraagt aan leren. Niet alle 'erfgoedervaringen' dragen bij aan leren. Een leerervaring is een ervaring die verrijkend en transformatief is in de zin dat leerlingen anders naar iets gaan kijken of anders handelen. Dit roept de vraag op welke ervaringen kenmerkend zijn voor erfgoedlessen en aan welke leeruitkomsten deze ervaringen kunnen bijdragen. Deze vraag dient empirisch onderzocht te worden. Daarvoor is een theoretisch kader nodig. Zo'n kader kan ook een hulpmiddel zijn bij het ontwerp, de uitvoering en evaluatie van erfgoedlessen en bijdragen aan professionalisering van de educatieve activiteiten van erfgoedinstellingen.

Onderzoeksproject in Rotterdam

Erfgoed Nederland vestigde in 2008 de bijzondere leerstoel Historische cultuur en educatie aan het Centrum voor Historische Cultuur van de Erasmus Universiteit Rotterdam. In september 2009 gingen we binnen dit centrum van start met een door NWO gefinancierd onderzoeksproject over erfgoed-educatie. We beperken ons tot erfgoededucatie gericht op een bijdrage aan geschiedenis-onderwijs. Het onderzoek, onder leiding van Maria Grever en mijzelf, bestaat uit drie studies. Stephan Klein interviewt geschiedenisleraren en educatieve medewerkers van erfgoedinstellingen over hun visie op doelen en aanpakken van erfgoededucatie. Pieter de Bruijn analyseert educatieve projecten van Nederlandse en Engelse erfgoedinstellingen. Geerte Savenije onderzoekt de voorkennis en leerervaringen van leerlingen in multiculturele klassen die een les krijgen waarin erfgoed centraal staat.

De studies zijn nog niet zo ver dat we al duidelijke uitkomsten kunnen rapporteren. Wel kunnen we op basis van een theoretische verkenning meer zeggen over de vraag welke ervaringen kenmerkend zijn voor erfgoed-educatie en aan welk soort leeruitkomsten ze kunnen bijdragen. We gebruiken literatuur van diverse disciplines: erfgoedstudies, geschied-wetenschap, geschiedenisdidactiek, museum-educatie en onderwijskunde.

Erfgoedervaringen

Om ervaringen die kenmerkend zijn voor erfgoedlessen te kunnen beschrijven, gaan we uit van wat kenmerkend is voor erfgoed. Erfgoed relateert verleden, heden en toekomst. Het betreft materiële en immateriële zaken uit het verleden die we in onze huidige samenleving de moeite waard vinden om door te geven aan toekomstige generaties. Erfgoed is vaak verbonden aan een specifieke plaats. En erfgoed is alleen erfgoed omdat het als zodanig wordt beschouwd door een groep mensen die er een bepaalde betekenis aan geven.

Hieronder gebruik ik de dimensies tijd, plaats en betekenisgeving om de ervaringen van leerlingen in erfgoedlessen te conceptualiseren. Die ervaringen hebben doorgaans een zintuiglijke component (ruiken, zien, voelen, horen en proeven), een affectieve component (emoties, gevoelens) en een cognitieve component (denken, beredeneren).

De zintuiglijke ervaring van erfgoed kan een gevoel van direct contact met het verleden teweegbrengen. Door verbeelding en inleving kunnen leerlingen het gevoel krijgen dat ze de ervaringen van mensen in het verleden delen of dat ze voor zich zien hoe het vroeger was. Er kan echter ook sprake zijn van een ervaring van afstand, bijvoorbeeld als leerlingen het erfgoed als 'stoffige spullen' of 'rare gewoontes' beschouwen.

Naast een tijdservaring kan in erfgoedlessen ook sprake zijn van een ervaring van plaats. Leerlingen bezoeken in erfgoedlessen vaak een historisch stadscentrum, een monumentaal pand, een historisch landschap of een plaats van herinnering. Leerlingen ervaren de plaats door er zich in te bewegen. Zonder begeleidend verhaal betekent een plaats soms weinig voor hen, vooral wanneer er weinig tastbare overblijfselen uit het verleden zijn. Verhalen, foto's, film, een historische kaart of markeringspunten in de straat of het landschap ondersteunen dan de verbeelding die nodig is om de plaats aan het verleden te relateren. Wanneer leerlingen kennismaken van die verhalen, dan kunnen ze dat wat ze misschien dagelijks zien, maar ook dat wat nog onbekend voor ze is, met andere ogen gaan beschouwen. Het is een plek geworden die verwijst naar het verleden.

Op de derde plaats kunnen leerlingen zich bewust worden van de betekenis en waarde van erfgoed. Er kan betekenis worden toegekend vanuit een wetenschappelijke discipline. Overblijfselen uit het verleden kunnen historische betekenis hebben, omdat ze gerelateerd zijn aan een belangrijke persoon

of gebeurtenis, of archeologische betekenis omdat ze zicht geven op een bepaalde periode. Bij deze waardering staat historische kennis centraal. Waardering van erfgoed is uiteraard ook onderdeel van het collectief herinneren van een gemeenschap. Iets wordt beschouwd als erfgoed, omdat het verbonden is met de afkomst, religie of cultuur van een groep mensen en hun identiteit ondersteunt. Hier is veel meer sprake van emotionele waardering, van belevingswaarde. Een leerling die bij een bezoek aan een voormalig concentratiekamp luistert naar een ervaringsverhaal, kan zich bewust worden van de impact die gebeurtenissen in het verleden hebben gehad op mensen en begrijpen waarom het belangrijk wordt gevonden om te herinneren. Leerlingen kunnen ook persoonlijke betekenis toekennen. Bijvoorbeeld omdat ze het erfgoed relateren aan hun eigen leven, omdat het iets zegt over wie ze zijn of de groep waartoe ze behoren.

Leeruitkomsten

Om tot een beschrijving te komen van mogelijke leeruitkomsten van erfgoededucatie, gaan we uit van de doelen die in het reguliere onderwijs belangrijk zijn om vervolgens na te gaan wat erfgoededucatie daaraan bij kan dragen. Erfgoededucatie is namelijk geen zelfstandig vak in het voortgezet onderwijs, maar een benadering van onderwijzen en leren waarbij erfgoed de belangrijkste instructiebron is. Scholen richten zich op de ontwikkeling van vakspecifieke en vakoverschrijdende kennis en vaardigheden, burgerschapsvorming en persoonlijke (identiteits)ontwikkeling.

Erfgoedlessen kunnen potentieel veel bijdragen aan het verwerven van *historische* kennis en vaardigheden. Juist concrete objecten en verhalen, roepen nieuwsgierigheid op. Bovendien gaat het bij erfgoed over geschiedenis die in het heden relevant wordt gevonden. Er is in erfgoedlessen meestal volop gelegenheid tot verbeelding en inleving door gebruik van drama, verhalen, afbeeldingen, film, simulaties of re-enactment. Dit draagt bij aan een rijker beeld en een beter begrip van historische verschijnselen en periodes. Erfgoedlessen kunnen ook bijdragen aan historisch denken en redeneren, omdat leerlingen bijvoorbeeld zicht kunnen krijgen op wat veranderd is en wat hetzelfde is gebleven. Leerlingen kunnen oefenen in het kritisch omgaan met bronnen en de betekenis van gebeurtenissen of personen onderzoeken. Juist omdat bij erfgoed sprake kan zijn van presentisme, uitgevonden tradities en een gebrek aan multiperspectiviteit is het belangrijk dat leerlingen hun historische kennis en vaardigheden leren toepassen op erfgoed.

Erfgoededucatie kan ook bijdragen aan burgerschapsvorming. Een bepaalde plaats met andere ogen gaan zien kan bijdragen aan een

meer verantwoordelijke houding ten opzichte van de leefomgeving. Via erfgoed zicht krijgen op de cultuur en historische achtergrond van jezelf en van anderen kan bijdragen aan een verantwoordelijke houding ten opzichte van de medemens. Bij erfgoededucatie over beladen onderwerpen als de Holocaust of het slavernijverleden, wordt vaak een bijdrage aan morele ontwikkeling nagestreefd.

Erfgoed is een reservoir voor identiteitsontwikkeling. In erfgoedlessen kunnen leerlingen identiteiten verkennen. Wat betekent het bijvoorbeeld om christelijk, joods, Nederlands of Brabander te zijn? Wanneer leerlingen persoonlijke betekenis toekennen aan erfgoed kan dat bijdragen aan hun identiteitsvorming. Door inleving en verbeelding kunnen leerlingen zich identificeren met personen die hetzelfde zijn als zij, maar ook met personen met een andere sociale, culturele of etnische achtergrond. Ze kunnen een rol aannemen zonder dat het bedreigend is voor hun identiteit.

De wezenlijke rol van didactiek

De gehanteerde didactiek en inbedding in het reguliere curriculum bepalen in belangrijke mate in hoeverre ervaringen in erfgoedlessen *leer*ervaringen zijn die bijdragen aan de hierboven beschreven doelen. Zo is voor het leren van geschiedenis naast het 'beleven' van het verleden door inleving en verbeelding juist ook enige afstand noodzakelijk om zaken in de tijd te plaatsen, kritisch te beschouwen of meerdere perspectieven te vergelijken. Daarom is een zorgvuldige inbedding in geschiedenislessen zo belangrijk. Ook is een balans nodig tussen de zintuiglijke en affectieve componenten en de cognitieve component van ervaren. En om een essentialistisch verhaal en uitsluiting te voorkomen, moet in erfgoedlessen ruimte zijn om zelf te exploreren, om de eigen kennis en interesses in te brengen, om meerdere perspectieven te verkennen en in dialoog met anderen betekenis te geven.

Over de auteur Carla van Boxtel is ondermeer werkzaam als Bijzonder hoogleraar Historische Cultuur en Educatie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Meer informatie

Wilt u op de hoogte blijven van het onderzoek dan kunt u de website www.onderzoekerfgoededucatie.nl raadplegen. Om tot een theoretisch kader te komen voor erfgoededucatie willen we graag met educatieve medewerkers van erfgoedinstellingen verder praten over de inhoud en de toepassing in de praktijk.